

Dora Poláková: Torrente Ballesterův román *La saga/fuga de J. B.* jako rehabilitace imaginativní prózy

Oponentský posudek doktorské disertace

Hned na počátku je, myslím, vhodné vyzdvihnout, že celá předkládaná práce je v češtině (kompletně je přeložena primární i sekundární literatura). Jazyk je kultivovaný a zároveň velmi střízlivý, bez jakýchkoli obtíží přesně vystihuje pojednávanou problematiku a nemá sklon k výstřednostem. Je zřejmé, že Dora Poláková ve shodě s autorem, jemuž se věnuje, jazyku důvěřuje a že její důvěra je v souladu s jejími schopnostmi. Jazyk je pro ni nástrojem, jenž na sebe zbytečně nepoutá pozornost a slouží sdělení, což je úkolem pojednávaného textu.

Práce je velmi pečlivě vypracována, jazykové ani jiné chyby se v ní prakticky neobjevují, nebo jen zcela ojediněle. Jedinou výjimkou je v tomto smyslu to, že odkaz vážící se k poznámce pod čarou se čas od času přesouvá až na následující stránku. Také jsem nenašel v práci zmínku o autorství překladů, předpokládám tedy, že náleží kolegyni Polákové, ale uvedeno by to mělo být.

Hlavním úkolem, který si autorka předsevzala, je pokus o interpretaci románu *La saga/fuga de J. B.* Zároveň se věnuje řadě témat pro tvorbu Torrente Ballestera významných, která mají zároveň nemalý význam i pro situaci naší kultury v současnosti, jako je problematika role vědy, mýtů, hodnoty a funkce tradice. Tuto oblast Poláková komentuje se zjevným porozuměním a zřejmě, v řadě ohledů, také souzněním. Na jedné straně se před námi objevuje požadavek literatury na svébytnost, neslužebnost, na straně druhé je zřejmé, že literatura, stejně jako jiné druhy umění, je přirozenou součástí života v nejrůznějších souvislostech. Pohled na člověka je v pojetí Torrente Ballestera předkládaném Dorou Polákovou v zásadě optimistický, nadějný, avšak s vědomím všech problémů, jež ho v dnešním světě provázejí.

Jak už bylo řečeno, hlavním úkolem, který si autorka předsevzala, bylo vyjádření smyslu pojednávaného románu jako celku. Celá část věnovaná tomuto úkolu je velmi promyšleně a důmyslně vystavěna se zjevnou zběhlostí v teoretické problematice, zaměřené do značné míry na vztahy a funkce autora, vypravěče a postav. Dora Poláková si byla zároveň vědoma obtíží spojených s touto problematikou v případě tak náročného díla, jakému se věnovala. Cíle, který si vytkla, podle mého názoru přesvědčivě dosáhla.

Je samozřejmé, že při tak značné složitosti úkolu se občas objeví určité nesrovnalosti či nejasnosti. (Jestliže se autorství příběhu v jistém smyslu přesouvá z vnějšku do nitra fikčního světa, tak tento interní „autor“ nabývá analogických práv, ale i omezení jako ten externí. Ovšem situace jistě není totožná, je problematičtější jak ve vztahu k postavám, tak i k fikčnímu vztahu jako celku, zvláště pak, když je pozice „autora“ prakticky trvale nestabilní. Viz 135, 140, 169.) Také si myslím, že vzhledem k některým aspektům rozboru bylo vhodné zmínit evidentní spřízněnost s Unamunovou Mlhou (např. 149).

Přes zmíněné, skutečně okrajové, nedostatky prokázala Dora Poláková bezpochyby to, oč usilovala, tedy to, že, jak říká, román *La saga/fuga de J. B.* je „o tom, jak imaginace pracuje a jak nastoluje svoji moc“ (136).

Nyní ještě několik dílčích připomínek a možných námětů k diskusi. Na několika místech práce předkládá autorka Torrente Ballesterovy soudy o vlastní tvorbě v kontrastu s obecnějšími trendy ve Španělsku jeho doby. Tyto soudy jsou evidentně poměrně často dosti časově podmíněné a pro jejich posouzení se jeví bezprostřední znalost jejich vzniku skutečně důležitá. Někdy se k tomuto údaji dostane čtenář s jistým zpožděním nebo jej musí dohledávat obtížněji (13, 14, 18, 68).

Torrente Ballester se negativně vymezoval vůči radikálním experimentům šedesátých let, vyčítá jim sklon k nesrozumitelnosti a také to, že soustředí pozornost na techniku výstavby díla, na jeho strukturu: „...technika je pro umělecké dílo tím, čím je kloubní systém pro lidské tělo-kůže ukazuje to, co je třeba ukázat, a skrývá to, co je vhodné schovat.“ (22) Zároveň se však vícekrát odvolává k L. Sternovi, jednomu ze svých vzorů, který přece právě jako jeden z prvních vystavoval na odiv onen kloubní systém, „znevěrohodňoval“ vlastní vyprávění atd. (21, 22, 52, 53, 55). Dělal totéž, co Torrente Ballester v pojednávaném románu.

V negativním vymezování se vůči dobovým souputníkům se Torrente Ballester zaměřil i na fázi předcházející období strukturálního románu, na sociálně realistickou prózu. Dora Poláková mluví o tom, že reprezentantům této linie se neangažovaná literatura jevila jako „zbytečný luxus“. Na doklad jejich postojů uvádí na str. 62 citát Juana Goytisola, který pochází z jeho esejistické knihy *Furgón de cola*. Důležité je, myslím, to, co z uvedeného citátu Goytisolo dále vyvozuje. Angažovaný postoj sice vnímá jako dobrovolný závazek, ale zároveň jako jistou oběť. Neangažovaná literatura obecně pro něj není zbytečný luxus, ale něco, čeho se, jak doufá, pouze dočasně vzdává, aby posloužil společnosti za mimořádných, nenormálních okolností.

Torrente Ballester vyčítá svým současníkům absenci smyslu pro humor (50, 177), říká, že je to záležitost dlouhodobá. Zdůvodňuje tím, mimo jiné, v minulosti neoblíbenost Cervantesovu v samotném Španělsku. Přesně totéž, a také s pozitivním odkazem na opomíjenou Cervantesovskou tradici, zmiňuje reprezentant oněch negativně posuzovaných trendů, J. Goytisolo.

Na str. 66 se píše jedním dechem o Celovi a Goytisolovi jako o „dřívějších zastáncích sociálního realismu i politicky angažované literatury“. Celu, domnívám se, tak nelze označit ani dočasně, byl nepochybně prostřednictvím svého románu *La colmena* jedním ze stěžejních inspirátorů sociálního realismu, ale po tomto díle už v podobném duchu nikdy nic nenapsal, a román samotný dokonce probouzel u „pokrokových“ kritiků té doby podezření ve věci dostatečné míry společenské angažovanosti.

Torrente Ballester nebyl jen spisovatel, věnoval se literatuře profesionálně také teoreticky. Na několika místech disertační práce je zmiňován jeho názor na vnitřní svébytnost literárního díla (11, 27, 34). Tyto názory jsou často dosti vyhrocené a, myslím, i vzájemně rozporné. Jistě, jsou to názory pojednávaného autora, ale jestliže jsou prezentovány bez kritické reflexe, vnímám je, stejně jako v ostatních případech, jako shodné s postojem Dory Polkové, nebo tak, že je přinejmenším autorka disertace jako problematické nevnímá.

Do této kategorie také spadá opakovaná Torrente Ballesterova chvála víceznačnosti, kterou považuje za jeden z klíčových prvků kvalitního díla. Přesto však se při vlastní interpretaci postavy Cervantesova dona Quijota dopouští soudu, který v jednom, ale naprosto zásadním aspektu dvojznačnost této postavy vylučuje. Torrente Ballester je toho názoru, že se u Quijota nejedná o překročení rozumného směrem k šílenství. Přeměna Alonsa Quijana v dona Quijota je naprosto promyšlený akt a stejně tak každý čin, jehož se v nové roli dopustí. Tato postava je si naprosto vědoma své anachroničnosti. Uvedená interpretace promyšleného přijetí určité role s vědomím její problematičnosti, nesnadnosti je jistě pozoruhodná a možná, přesto však je prostor pro nejednoznačnou hranici mezi rozumným konáním a tendencí k jeho překročení, přinejmenším ve vypjatých okamžicích příběhu, nezbytný (16, 19, 24).

Torrente Ballester vyčítá radikálním experimentátorům tendenci k destrukci jazyka, v jeho románě *La saga/fuga de J. B.* však klíčová postava vytvoří pro vlastní potřebu nový jazyk, který „neslouží ke komunikaci“ a je „soukromým územím, kde slova nemohou být překrucována a obviňována z nepřesnosti či nevhodnosti“ (125). Ovšem právě toto bylo jedním z motivů tendencí k destrukci jazyka u kritizovaných experimentátorů. A nejen u nich. Analogická tendence byla u řady autorů hudby navazujících na tzv. II. vídeňskou školu v oblasti jazyka hudby. (Zmiňuji to proto, že Torrente Ballester měl k hudbě velmi blízko, jak

ostatně konstatuje i Dora Poláková.) Tito lidé pocítovali jako nesnesitelnou zátěž ono dědictví jazyka devatenáctého století významy tak zatíženého, že již nebylo možné s ním prakticky smysluplně svobodně nakládat. Bylo nutné jej z této zátěže vyvázat, a to často cestou destrukce, ve svých důsledcích jistě často znesnadňující, někdy téměř znemožňující, komunikaci. Tento krok se mnohým jevil jako nezbytný a jistě ne samoúčelný.

Závěrem. Předloženou disertační práci považuji jako celek za opravdu výbornou a rozhodně ji doporučuji k přijetí.

V Chýni dne 9. prosince 2007

PhDr. Michal Fousek, Ph.D.

